

ІСТОРІЯ ДИЗАЙНУ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЙОГО ЕЛЕМЕНТІВ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Стаття розглядає питання розвитку світового дизайну та використання його елементів у шкільній програмі з образотворчого мистецтва 1-4, 5-7 класів загальноосвітньої української школи. Спираючись на досвід роботи в Тетерівській загальноосвітній школі Житомирського району, розроблено цикл уроків із дизайну, що дає змогу учням орієнтуватися в світовому мистецтві та створювати власні вироби. Також актуальним у розробленні подібних уроків є зв'язок з іншими предметами естетичного та математичного циклів.

Мистецтво дизайну – одна з найважливіших сфер сучасної художньої культури. Це специфічна форма художнього відображення й пізнання світу. Методи дизайну поєднують споживацькі та естетичні якості предметів і об'єктів, призначених для безпосереднього використання людиною, з їх оптимальною структурою, технологією виготовлення, активно впливають на вирішення таких проблем як функціонування виробництва й споживання, комфортне існування людей у предметному світі, відображає матеріальну й духовну діяльність людини, політичні, економічні, соціальні та науково-технічні умови цієї діяльності. Інформація про предмет впливає на зір, емоції, дає можливість конкретно сприйняти якості предмету.

Метою пропонованої статті є викладення матеріалу для вступних бесід про дизайн, формулювання основних понять його сутності, історії та використання у 1-7 класах.

Дизайн зародився за часів розвитку матеріальної культури й знаходиться в постійному розквіті завдяки своїм двом функціям: утилітарній та естетичній. Предмети, що оточують нас, не лише наділені естетичними цінностями, але й виконують практичне завдання. Людина завжди надавала великого значення таким якостям предмета як форма, основний колір та оздоблювальні елементи. Праця й мистецтво первісної людини були нероздільними, являючи собою єдиний життєвий процес. Прикраси для неї мали глибокий практичний зміст – вони були такою ж мірою утилітарними, як сам предмет і різниці між красою й корисністю не існувало.

Дизайн-освіта на сучасному етапі є основою для створення нових проектів у художньому конструюванні, які використовуються на уроках образотворчого мистецтва. Дизайн у перекладі з англійської означає "проекувати", "креслити", а також "план", "рисунок".

Поняття "дизайну" – різновиду художньо-проектної діяльності – охоплює створення промислових виробів і раціональне формування цілісного предметного середовища. Дизайн – це один із видів образотворчого мистецтва, що створює та формує світ речей "від голки до літака". Освіченість у галузі дизайну стала зараз важливим елементом культури людини. Сучасний дизайн має багато спеціалізованих напрямків: дизайн меблів, промисловий дизайн, декоративнооформлювальний дизайн.

Причини виникнення й позиції щодо терміну "дизайн" розбігаються. Одні дослідники вбачають сутність дизайну лише в зв'язку з організацією форми, вважаючи, що він зародився ще в давні часи. Інші вважають, що поява дизайну була обумовлена необхідністю регулювати виробництво й споживання. Причиною й часом виникнення вважають кризу 20-30-х років ХХ століття. Саме тоді термін "дизайн" набуває розповсюдження. Дизайн як дисципліна з проектування пов'язаний із розвитком індустріального виробництва.

У ХХ ст. народжується нова форма художньої творчості в промисловості – художнє конструювання, поява якого була обумовлена різними умовами та цілями виробництва. Одним із перших художників-конструкторів у промисловості був І. Беренс, який працював над покращенням зовнішнього вигляду продукції.

Важливим явищем у становленні художнього конструювання та дизайну була діяльність німецької школи "Баухауз", створеної в 1919 р. німецьким архітектором В. Гропіусом, який розробив єдину систему освіти для художників-конструкторів Німеччини та Росії (1918-1930 рр.). "Баухаузівці" проектували для промисловості, й деякі проекти були втілені у виробництво, але, в цілому, їх практична діяльність не вплинула на виробництво. "Баухауз" виступив лише ідейною течією, противником комерційного дизайну.

"Баухаузівці" намагалися поєднати мистецтво з промисловістю, створити цілісне художнє середовище в результаті виховання універсально-розвинутої людини, що виступає незалежним індивідом у промисловості. Проіснувавши до 1933 р, школа "Баухауз" відіграла значну роль у розвитку дизайну, що виник на промисловій основі. [1: 120]

На початку 20-х років у Росії створюються Вищі художньо-технічні майстерні. У 1923-1925 роках теорія виробничого мистецтва розповсюджується на всі види художньої діяльності: виконуються проекти нових меблів, розробляються нові принципи організації побуту. Російські виробники та конструктивісти мали значний вплив на західне мистецтво, й особливо дизайн. Кращі надбання та принципи російських майстрів лежать в основі дизайнерської діяльності усього світу.

Дизайн, як масове явище, виник у США в результаті світового кризового стану економіки 1929 року, незважаючи на те, що ідейні центри матеріально-художньої культури були в Німеччині та Росії.

Саме криза змусила монополії звернутись до художників-конструкторів як до засобу стимулювання продажу своєї продукції. Таким чином, зародження комерційного дизайну пов'язане з економічною політикою монополій. Потреба останніх була не в дизайні, а в необхідності зміни зовнішньої форми предметів. Початок дизайнерської діяльності в 30-х роках співпадає з розвитком авіації, нові форми асоціювалися з технічним прогресом. Намагання надати удосконаленій формі предмету вимагало усунення зайвих деталей, лаконізму,

цілісності. Це було вигідним підприємству, покращувало зручність користування виробом, бо спрощувало його виробництво, а отже, собівартість.

Сучасний дизайн має на меті перетворення предметного середовища людини у відповідності до нових потреб. Крім художнього конструювання промислових виробів і покращення умов побуту дизайн вирішує завдання психологічного комфорту людини.

Із досвіду роботи вважаємо, що під час практичної діяльності, яка є домінантою уроку образотворчого мистецтва, діти відтворюють своє власне бачення дійсності, передають різними засобами (формою, кольором, лінією) свій емоційний стан, залучаючи процеси мислення, даючи простір дитячій уяві, фантазії.

В основі дизайну лежать також математичні елементи, фігури, які є невід'ємною його частиною у створенні нових предметів та їх оформленні. Певні елементи, які застосовуються в оздобленні предметів, речей, архітектурних споруд є математичними позначеннями.

◆ Точка – в просторі й часі, де звершився акт творення, вона є осередком найбільшої сили (максимуму сакральності). Ми називаємо її "Центром світу". Космічні уявлення, пов'язані з цими координатами, програмують схему розгортання всього наявного в просторі й часі.

◆ Хрест – ключ до небес, один із найпоширеніших символів у міфологічних і релігійних системах різних континентів Землі. Він символізує вищі сакральні цінності, наголошує ідею центру та основних напрямків, що йдуть від центру, визначають у ньому лінії та напрямки зв'язків і залежностей. Хрестовий орнамент, виконаний із будь-якого матеріалу, охороняє людину. Ідею, "хресного" вибору відображено в християнстві.

◆ Спіраль – символ енергії в природі, шлях до себе. Дуже часто є основою всієї композиції.

◆ Коло – елемент символіки, що виражає систему єдності, безкінечності, завершеності, найвищої досконалості.

◆ квадрат – міфоепічний символ, що має особливості геометричної фігури, пов'язаний ідеями, число 4 символізує абсолютну рівність, простоту, порядок, істину, землю, мудрість.

◆ Трикутник – основний символ числа 3 – триєдина природа Всесвіту: небо, земля, людина; батько, мати, дитина; людське тіло, душа, дух.

Важливу роль і значення у створенні дизайну відіграють симетрія та асиметрія.

Дизайнерські вміння учні можуть проявити в темах розділу "Декоративно-прикладне мистецтво" ("Ескіз орнаменту для вишивання рушника та сорочки", "Композиція "Вазон", "Традиційні писанки").

Велику увагу приділяють і визначають у створенні орнаменту *золотому перетину* – це співвідношення двох нерівних відрізків за якого менший відрізок відноситься до більшого, як більший до цілого. Золотий перетин, як вид гармонійних пропорцій, відіграв важливу роль у класичній архітектурі й спостерігається в природі. У композиції спостерігається золотий перетин – гармонійна пропорція, у математиці – це рівність між двома відношеннями чотирьох величин: $a:v=v:c$ (a, v, c – відрізки).

Геометричний розв'язок задачі ділення відрізка в пропорції золотого перетину розроблений ще в давнину й не перестав цікавити математиків світу. Уже в далекому минулому було створено чимало споруд, будівники яких запозичили геометричні форми. Античні архітектори вчили закони пропорції, логічного розподілу об'ємів будови, підпорядкування другорядного головному, правильного співвідношення розмірів деталей, але не знали найістотнішого – законів формоутворення, таємниць самоконструювання.

У наш динамічний час виникла об'єктивна можливість використання елементів живої природи в штучно створених технічних формах. Тепер відоме найістотніше – закони формоутворення, таємниці самоконструювання живого світу. Причинами особливої уваги дизайнерів до законів формоутворення в живій природі є художнє конструювання як особливий вид мистецтва, що має безпосередній зв'язок із матеріальним виробництвом, перед яким, по-перше, завжди була проблема економії матеріалів, сили та часу в виробництві, а по-друге – завдання досягнення оптимальних зручностей та естетичної цінності речі. Наприклад, під час вивчення тем "Ескіз чайного чи кавового сервізу", "Дизайн екстер'єру архітектурних споруд", "Святкове оздоблення житла українців", "Прикраса, сувенір "Диво природи", "Ескіз декоративної решітки" учні застосовують дизайнерські знання.

Закони мінімуму в живій природі зумовлені органічною доцільністю існування. У дизайні існують математичні закономірності. Числова послідовність 1, 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21, 34, 55, 89, 144, ... в математиці одержала назву "ряд Фібоначчі". У цій послідовності кожний наступний член дорівнює сумі двох попередніх ($1+1=2$; $1+2=3$; $2+3=5$; $5+3=8$ і так далі) [2].

Першим хто помітив зв'язок між рядом Фібоначчі та ростом рослин, був німецький математик XVII ст. Йоган Кеплер. Цей метод застосовують в оформленні екстер'єрів споруд та інтер'єрів приміщень способом мозаїки. Його ще називають методом "соняшника".

Природа зробила "інженерні розрахунки", наприклад бджолиний стільник. Він складається з незчисленної кількості шестикутних призм, розташованих паралельними рядами. Саме перед нами є ідеальна модель місткої монолітної конструкції, секрет якої полягає в найраціональнішій будові воскових чашечок. Разом з учнями на уроках встановлюємо, що аналогічна шестикутна форма забезпечує найбільшу місткість при найменших витратах будівельного матеріалу.

Математика та біоніка відкривають великі можливості в художньому конструюванні. Працюючи в співавторстві з архітекторами, інженерами, технологами, художник-конструктор уважно вивчає форму природних аналогів, їхні пропорції, розподіл мас, доцільність та раціональність зовнішньої будови і на цій основі створює нові предметні форми. За допомогою формоутворюючих ліній відбувається поступове перетворення природної форми в технічну при одночасному збереженні образу аналога. Так, на уроці "Дизайн. Трансформація та моделювання форми предметів на основі природних форм" учні виконують нариси різних

природних форм і трансформують їх за методами біодизайну в технічну конструкцію, дотримуючись такої послідовності:

1. Аналіз природної форми.
2. Перетворення природної форми в технічну (за допомогою формоутворюючих ліній).
3. Ескізи загальної форми виробів різними графічними матеріалами.

Сенс дизайну не слід розуміти надто обмежено – тільки як просто конструювання побутової речі або організації інтер'єру. Дизайн – це безперервний процес оптимальної організації людського життя в естетичному й практичному відношенні. Ефект від такого виду діяльності активно впливає на розвиток усього суспільства вирає, по-перше, економічно, оскільки досконалі засоби виробництва (машини, механізми, техніка тощо) роблять працю більш продуктивною; по-друге – естетично, людина яка прагне жити в гармонійному середовищі стає художником – безпосереднім творцем естетичних цінностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Баригашевич А.А., Мельников А.Р. Основы художественного конструирования. – Минск: Высшая школа. – 1978. – 214 с.
2. Популярная художественная энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия. – 1986. – Т. 1. – 447 с.

Матеріал надійшов до редакції 04.01. 2007 р.

Ровенко К.К. История дизайна и использование его элементов на уроках изобразительного искусства.

Статья рассматривает вопросы развития мирового дизайна и использования его элементов в школьной программе по изобразительному искусству 1-4, 5-7 классов общеобразовательной украинской школы.

Основываясь на опыте работы в Тетеревской общеобразовательной школе Житомирского района, разработано цикл уроков по дизайну, что дает возможность ученикам ориентироваться в мировом искусстве и в создании собственных изделий. Также актуальным в разработке аналогичных уроков есть связь с другими предметами эстетического и математического циклов.

Rovenko K.K. The history of design and the use its elements at the lessons of fine arts.

The article considers the development of world design the use its elements in the fine arts curriculum for the pupils of the 1-4th, 5-7th forms of general secondary school in Ukraine. On the basis of experimental teaching in Teterivka general secondary school in Zhytomyr district a series of design lessons was elaborated to direct pupils in world art and to help them to make their own works of art. The topical points in such lessons elaborating are links with aesthetic and mathematical subjects.